

## ביאורים

הגמרא מספרת שרבה ראה את רב המנונא כשהוא מאריך בתפילתו, וקבל על כך: 'הייתכן שמניחים חיי עולם (תורה) ועוסקים בחיי שעה (תפילה)!' הגמרא מסבירה שבניגוד לדעת רבא, רב המנונא סבר שלכל דבר יש את זמנו - זמן תורה לחוד וזמן תפילה לחוד. הרב קוק מבאר את דברי הגמרא ומעמיק בהסברת תפקיד התורה ותפקיד התפילה. תפקיד התורה הוא להוסיף לאדם תוכן מקודש ואמתי. בכל לימוד חושף האדם עוד ממד של הרצון האלוהי שלא היה ידוע לו, או לא היה ידוע לו באופן זה. תפקיד התפילה, לעומת זאת, הוא לא להוסיף ידע חדש, אלא להעמיק את הידע הקיים, כך שישפיע על האדם. התפילה היא עבודת הרגש, ולכן תיאורי התפילה חווייתיים ומוחשיים - ה' הוא מלך שמולו אנו עומדים. כמובן שהציור הזה איננו כפשוטו, אך הוא משפיע עלינו ומרומם אותנו, זוהי מעלתו וזהו גם תפקיד התפילה. כאן נכנס יסוד נוסף שקשור ביחס בין התורה לתפילה מבחינת האדם - מתי לעסוק בתורה ומתי בתפילה. גם בלימוד התורה יש תחומים שונים, וכל אחד נמשך לתחום אחר לפי נטיית לבו ונפשו (גמרא, הלכה, מדרש, אמונה, קבלה וכדומה). הנטייה הפנימית היא עדות לכך שחלק התורה שאליו נמשך הלומד הוא החלק שיעניק לו את חיותו ואת התקשרותו לה' ולתורתו. אותו עיקרון מנחה גם ביחס בין התורה לתפילה: לפעמים מתעוררת באדם השתוקקות דווקא לעבודת התפילה, ואף-על-פי שהיא נמוכה ביחס לעבודת התורה (שזו הייתה טענת רבא על מעשי רב המנונא), מה שקובע באותו זמן הוא הנטייה הפנימית. עצם המשיכה שהתעוררה באדם היא עדות לכך שמה שיעניק לו מזון רוחני בזמן זה הוא מה שעליו גם לעשות. זאת המשמעות של דברי רב המנונא, שזמן תורה לחוד וזמן תפילה לחוד. כל זמן מאיר לאדם באור אחר ומושך אותו לעבודה אחרת. זמני התפילות הקבועות (שחרית, מנחה, ערבית ומוסף) נקבעו כדי להתאים לכלל הציבור זמנים שראויים לעבודות השונות, אך יחידים כרב המנונא, שתשוקתם לתפילה עזה, צריכים להאריך בתפילותיהם הרבה מעבר לחיוב, וההוכחה לכך היא הנטייה הפנימית החזקה שלהם להתפלל.

## הרחבות

### • לפעול על פי נטיותיו של האדם - עד כמה?

הנטייה הרוחנית הפנימית תנחה את האדם בדרך המישרים. הרב קוק כותב כאן שהאדם צריך להאמין בעצמו ובנטיותיו הרוחניות הפנימיות ולפעול בעקבותיהן. אמנם במקום אחר מסייג הרב קוק: "גם לשאיפותיו הרמות הרוחניות, שהן מיטודי התפילה וענפיה, צריך הוא להגבלה והערכה תורנית... גם תפלתו, אע"פ שהיא פונה למעלה, מכל-מקום באין הדרכה שכלית אלהית המגבילתה, תוכל להפך לרועץ וקלקול, ולא תתן את הפרי הטוב הרצוי..." [עין אי"ה שבת א, י]. אף שיש ללכת אחר הנטייה הפנימית, יש לשים לב שהיא אינה נוטה מגבולות ההלכה וההיגיון.

### • זמנים קבועים לתפילה

אלא שהזמנים הפלליים הקבועים לתפילה נקבעו על פי מדת הפלל, שראוי אז להיות נוטה בהם לתפילה. חז"ל תקנו שלוש תפילות ביום בזמנים קבועים, משום שאלו הזמנים המתאימים לתפילה באופן כללי, אף שייתכן מצב שלאדם מסוים באופן חד פעמי יתעורר רצון להתפלל בזמן אחר. כתוב בספר הכוזרי: "ככל אשר תרחק שעת התפילה (=ככל שיעבור הזמן מהתפילה) תלך הנפש הלוח וקדור מטרדות העולם הבאות עליה ובייחוד אם יביאנה ההכרח להמצא בחברת ילדים, נשים או אנשים רעים, ולשמוע דברים העוכרים את נפש דבורים מוגנים או שירים שהנפש נוהה אחריהם עד שאי אפשר להשתלט עליה. אך בשעת התפילה מטרה האדם את נפשו מכל מה שעבר עליה בינתיים ומכין אותה לקראת העתיד". במהלך החיים, במיוחד בזמן התעסקות בחיי המעשה, נחשף האדם לטרדות ולעניינים חומריים ושלייליים. תפקיד התפילה הוא לנקות את הנפש מכל אותן הצטברויות שליליות, ולהעמידה במעמד חדש לקראת העתיד. לשם כך יש צורך בשלוש תפילות ביום.

במקום אחר מבאר הרב קוק מדוע נתקנו התפילות דווקא בזמנים אלו - בבוקר, בצהריים ובערב: בבוקר: "אף על פי שאין הכוחות הנפשיים חמושים ברעות אבל הם נעדרי השלמות על ידי התגברות השינה בלילה וצריך להערים לסדרם במערכה קדושה". בצהריים: "תפילת המנחה היא באמצע היום בתוקף העסקים והזמנים ועצם ההתערבות עם כל כחות בני אדם... התפילה תחזיר את האבדה הרוחנית ע"י שפכו שיח לה' והתרומו אל המושגים הטהורים בדעת אלוהים". ובערב: "תפילת הערב צריכה ביחוד לרומם רוח האדם שלא ישפיל כבוד נפשו בהרהורים רעים וחטאים נגד התורה והמוסר" [עין אי"ה ברכות א, 1].

**לעילוי נשמת ר' שמריהו בן ר' מרדכי ז"ל  
הצלחת טליה חמדה בת אליהו חיים הי"ו**

"רְבָא חַיָּיָהּ לְרַב הַמְנוּנָא דְקָא מְאָרִיךְ בְּצִלּוֹתֶיהָ, אֲמַר מְנַיְחִין חַיֵּי עוֹלָם וְעוֹסְקִין בְּחַיֵּי שָׁעָה, וְהוּא סָבַר זְמַן תּוֹרָה לְחוּד וְזְמַן תְּפִלָּה לְחוּד" (שבת י). התורה תתן לאדם תמיד השגות שכליות הנובעות חדשות בכל עת ואמתיות קיימות לעד ממקור האמתי, שהיא חיי עולם. התפילה תעסק לא בהודעת ידיעות חדשות והעשרת שכל האדם באמתיותו, כי-אם להשתמש בחלקן של הידיעות הידועות וקבועות, ולהעמיק בכח ההרגש את הרשם של הידיעות המוסריות על כחות הנפש.

על כן התרו בתפילה תארים לשם יתברך, שהם מתאימים ומכונים למדה זו שירגיש האדם את הרשם של האמתיות, שהן ברורות וגלויות לו כבר, ויתפעל מהן ברגשי הנפש, אשר בהיותו יליד החמור יעוררהו לפעמים דוקא ציור שאינו מוצדק מצד עצמו. והנה השכל מצד ערכו הרוחני מספיקה לו הרחבת הדעת בעצמה, ואינו צריך להשתדלות הזאת של העמקת הרשם הנפשי, אשר אמנם הסייע שלה צריך הוא מפני הכבדתם של כלי הגוף על תעופת השכל.

על כן תכנה של התפילה הוא לא בעצם האמתיות הנצחיות הקיימות, מצד חיי עולם, כי-אם בהשגות המהירות למקרי הגוף, שהם חיי שעה, ולא יתכן לעזוב חיי עולם מפני חיי שעה. אמנם בכל עניני העסק בתורה כלל מונח הוא, שלעולם למד אדם מה שלבו חפץ. כי הנטייה הרוחנית הפנימית תנחה את האדם בדרך המישרים, וכיון שנטיתו נמשכת היא לחלק זה שבתורה אותה הוא, שהחלק הזה יהיה יותר ראוי להיות לו לעזר רוחני לפי מצב נפשו. וכן הוא גם בענין התורה והתפילה.

השפיטה השכלית לא תוכל כל כך לתת גבולות, כמה צריך האדם להתפרנס פרוסתו הרוחנית בעמקי התורה ותנובת השכל וכמה מהתבלין של הרגש, וגם בזה תנחה הנטייה הפנימית בדרך ישרה את הישר באדם. בהיותו לפי מצב נפשו נוטה לחמדת עסק התורה הוא זמן תורה, והוא השרש העקרי שבהשלמת האדם, הפרטי והכלל כלו, ובהיותו מרגיש בעצמו בזמן מן הזמנים, שהוא נוטה לחפץ הגעגועים הדרושים להרחבת התפילה ושפיכת נפשו לפני ד', על פי מדת ההרגש, הוא אות שלפי מצב נפשו אותה התכוונה נחוצה לו יותר מהשלמה אחרת, אף על פי שהיא רמה ממונה במעלה. זמן תורה לחוד וזמן תפילה לחוד. אלא שהזמנים הפלליים הקבועים לתפילה נקבעו על פי מדת הפלל, שראוי אז להיות נוטה בהם לתפילה.

(עולת ראיה, עניני תפילה, תפילה ותורה, א.)

**חַיָּהּ** - ראה. **דְּקָא מְאָרִיךְ בְּצִלּוֹתֶיהָ** - שמאריך בתפילתו. **מְנַיְחִין** - עוזבים. **חַיֵּי עוֹלָם** - העיסוק בתורה. **בְּחַיֵּי שָׁעָה** - "תפילה לצורך חיי שעה היא: לרפואה, לשלום ולמונונות" (רש"י). **וְהוּא** - רב המנונא. **וְאֲמַתִּיּוֹת** - ידיעות אמת. **מִמְקוֹר הָאֲמִתִּי** - הוא התורה. **וְלִהְעִמִּיק וְכוּ'** - להפנים. **הַתְּרוּ וְכוּ'** - מותר בתפילה להזכיר תארים, אף-על-פי שיש בזה סיכון של הגשמת האלוהות. **בְּהִיּוֹתוֹ יֵלִיד הַחֲמוֹר** - האדם הוא בעל גוף חומרי. **אוֹת** - סימן.